

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ФІНАНСОВИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ: ПИТАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ

*Розглянуто питання організації бухгалтерського обліку фінансових інвестицій
в частині формування Наказу про облікову політику підприємства*

Ключові слова: фінансові інвестиції, фінансові вкладення, облікова політика підприємства

Постановка проблеми. Сучасна економіка побудована так, що підприємства, які прагнуть функціонувати в умовах невизначеності економічного середовища, повинні забезпечити належний рівень конкурентоспроможності, а саме підвищувати ефективність виробництва продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва.

Успішне функціонування будь-якого підприємства неможливе без належної організації бухгалтерського обліку, яка ґрунтується на нормативно-правових актах держави та прийнятій підприємством обліковій політиці. Від облікової політики підприємства залежить стан організації бухгалтерського обліку, якість і правдивість облікової інформації, фінансовий стан конкретного суб'єкта господарювання. Облікова політика підприємства повинна ґрунтуватись на вимогах чинного законодавства та інших нормативних актах, що регулюють його господарську та облікову діяльність як зі сторони держави, так і інших органів (міністерств, відомств) та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями дослідження визначення сутності та порядку формування облікової політики, її основних принципів та методів займалися такі відомі вчені, як Ф.Ф. Бутинець, А.А. Бойчук, О.М. Бондаренко, О.М. Ганяйло, С.Ф. Голов, П.Є. Житний, А.Г. Загородній, М.В. Кужельний, М.С. Пушкар, Л.В. Чижевська та інші. У працях цих вчених розкриваються проблеми формування облікової політики на підприємстві, основні аспекти її реалізації в практичній діяльності підприємства. Проте, питанням обліку фінансових інвестицій та їх відображенню в бухгалтерському обліку приділено досить мало уваги, тому актуальним є дослідження даного питання в подальшому.

Мета дослідження. Розглянути особливості формування облікової політики підприємства в частині обліку фінансових інвестицій підприємства з метою ефективного управління господарською діяльністю.

Викладення основного матеріалу. Раніше, за радянських часів, обліку фінансових інвестицій не існувало. Це було природно, адже тоді була планова економіка, яка керувалась командно-адміністративним апаратом радянської держави. Не було ні інвесторів, ні інвестиційних фондів. Не створювалися акціонерні товариства, тому не було акцій. Поняття фондової біржі чули лише фахівці – економісти.

Саме поняття інвестиції (від лат. Investio – одягаю) значить вкладення капіталу в галузі економіки як в самій країні, так і за її межами. Поняття “фінансові інвестиції” є новим і почало використовуватися в вітчизняній обліковій термінології

з кінця 1980-х років. Згідно П(с)БО 2 “Баланс” фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигід для інвестора [15]. Згідно з п.п.14.1.81 Податкового кодексу України фінансові інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів [14]. В бухгалтерському та податковому обліку визначення терміну “фінансові інвестиції” різні за формою, але ідентичні за економічним змістом, хоча мета цих обліків різна.

Так, за радянських часів ринок фінансових інвестицій тлумачився, як система інфраструктурних елементів, що ізолює фінансові ресурси від виробництва з метою привласнення спекулятивного прибутку. Нині не викликає сумніву той факт, що інвестиційний ринок є потужним важелем розвитку економіки країни, дієвим засобом мобілізації нагромаджень і спрямування фінансових ресурсів у ті галузі виробництва, які принесуть найбільший прибуток [4, с. 38].

З метою дослідження виникнення фінансових інвестицій розглянемо процес зародження та розвитку ринку фінансових інвестицій в Україні (табл. 1).

Таблиця 1. Періоди розвитку ринку фінансових інвестицій в Україні

Роки	Події
1991 р.	Прийняття Закону України “Про цінні папери і фондову біржу”, створення української фондової біржі
1992-1993 рр.	Період появи перших українських акцій і перших торговців цінними паперами
1994-1996 рр.	Період масової приватизації. Виходить Декрет Кабінету Міністрів “Про довірчі товариства” і Положення “Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії”. Створення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку та прийняття Закону “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”
1997 р.	Етап фактичного становлення ринку цінних паперів. Активно розвивається Перша фондова торговельна система (ПФТС). З’являються перші українські фондові індекси
1998 р.	Український ринок характеризується процесами падіння, внаслідок кризи на російському фондовому ринку та Азійської кризи
1999 р.	Випуск акцій зменшується. Це пояснюється завершальними етапами приватизації та корпоратизації
2000-2008	Поступове збільшення надходження інвестицій в Україну
2008-2009	Світова фінансова криза. Поступове зниження інвестицій в економіку країни
2009-2011	Відновлення інвестиційного клімату країни, поступове збільшення інвестицій в країну

Однією з причин, що не дозволяє найбільш повно залучати як зовнішні, так і внутрішні інвестиційні ресурси, є неповне і необ’єктивне розкриття інформації про інвестиційні процеси в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності.

Тому, для того, щоб підприємство могло вільно залучати інвестиції та здійснювати інвестування самостійно, воно має організувати бухгалтерський облік на підприємстві таким чином, щоб інвестори та власники володіли повним обсягом інформації щодо інвестиційної діяльності підприємства, результатами її діяльності задля ефективного господарювання в майбутньому.

Метою організації бухгалтерського обліку фінансових інвестицій на підприємстві є забезпечення об’єктивної оцінки, своєчасного реєстрування та повного відображення в облікових регістрах операцій, пов’язаних із фінансовими інвестиціями, узагальнення інформації про такі операції у звітності з метою забезпечення інформаційних потреб зацікавлених осіб.

Виходячи з вищезазначеного, організація обліку фінансових інвестицій полягатиме у наступному (рис. 1)

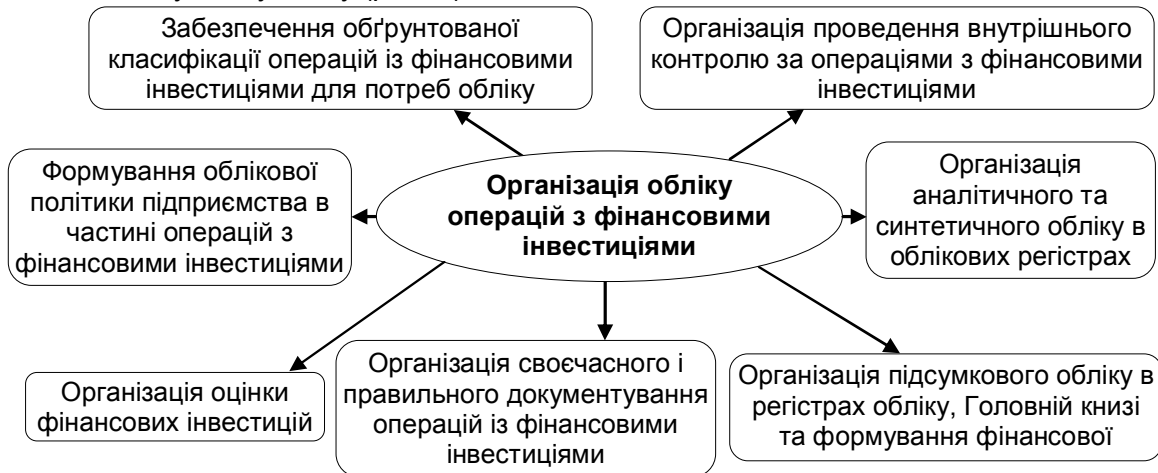

Рис. 1. Основні складові організації бухгалтерського фінансових інвестицій

Належним чином організований бухгалтерський облік – це запорука успішного ведення бізнесу, який приносить не тільки дохід, але і є конкурентоспроможним на сучасному ринку товарів та послуг.

Розглядаючи складові організації бухгалтерського обліку, можемо сказати про важливість кожної з них, проте, нам хотілось би приділити більше уваги саме дослідженню формуванню облікової політики на підприємстві, а саме елементів, які мають включатися до неї в частині операцій з фінансовими інвестиціями.

Вітчизняна облікова політика донедавна не давала інвесторам повної і достовірної інформації про діяльність підприємств у сфері інвестування. Тому, нами було проаналізовано існуючу облікову політику на акціонерних товариствах України в частині операцій з фінансовими операціями, основні результати яких наведені в таблиці 1.

Таблиця 2. Елементи облікової політики в частині операцій з фінансовими інвестиціями

Елементи облікової політики	Підприємства									
	ВАТ "Металургійний комбінат" Азовсталь" [6]	ВАТ "Крименерго" [7]	ПАТ "Вінницягаз" [8]	ПАТ "СТАЛЬ" [9]	ПАТ Луганськдіпрошахт [10]	ПАТ "Лубнигаз" [11]	ПАТ "Коростенський кар'єр"	ПАТ "Керамік" [12]	"Черкаський приладобудівний завод" [13]	
Класифікація фінансових інвестицій	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Методи обліку фінансових інвестицій	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
Оцінка вартості фінансових інвестицій	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+

Проаналізувавши основні положення облікової політики акціонерних товариств України було встановлено що, товариства не розробляють власну облікову політику, яка б підлаштовувалась би під окреме підприємство, враховуючи особливості його діяльності. Було виявлено, що підприємства копіюють основні

положення облікової політики, не враховуючи особливості обліку певних операцій. В основному в обліковій політиці наведених підприємств зазначено, що товариство має затверджену облікову політику відповідно до вимог п. 5 ст. 8 Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні". Облікова політика підприємства передбачає принципи та методи організації і ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, порядок складання звітності та інші організаційні аспекти здійснення господарської діяльності. Основоположення облікової політики підприємства відповідають прийнятим в Україні стандартам бухгалтерського обліку та діючим нормативно-правовим актам щодо здійснення облікової політики на підприємстві. В більшості облікових політик підприємств не наводились навіть методи обліку фінансових інвестицій, а лише зазначалися пункти П(с)БО 12 "Фінансові інвестиції" та ЗУ "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні".

Тому, вважаємо за необхідність розглянути основні елементи стосовно обліку операцій з фінансовими інвестиціями, які мають бути включені до Положення про облікову політику на підприємстві.

Фінансові інвестиції оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю, яка, в свою чергу, складається з ціни придбання інвестицій, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції. У разі, якщо придбання фінансових інвестицій здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії (чи інші активи підприємства), то собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів (чи відповідних активів).

Об'єктивність оцінки фінансових вкладень, що має місце у ході складання звітності, обумовлює достовірність даних. Тому важливо правильно визначити який із можливих методів оцінки фінансових вкладень у цінні папери підходить конкретному підприємству.

Для оцінки якості інформації щодо обліку фінансових вкладень необхідно врахувати: джерела отримання інформації і мету, з якою вона створена; методику утворення інформації; базу, на якій створена інформація; об'єкт, для якого створена інформація; коло витрат, які враховані у вартісній інформації; ціни, на який період створена економічна інформація; актуальність інформації на період; рівень витрат, доходів і прибутку; рівень врахування ризику в розрахунках техніко-економічних показників [3].

Оцінка фінансових вкладень здійснюється у двох випадках: при безпосередньому придбанні фінансових інвестицій та в разі складання фінансової звітності. Оцінка, що проводиться при безпосередньому придбанні фінансових інвестицій, називається первісною оцінкою; а та, що здійснюється в разі складання фінансової звітності – оцінкою на дату балансу.

Формуючи наказ про облікову політику, керівництво має врахувати всі моменти, які вони включають до положення про облікову політику. Так, стосовно операцій, пов'язаних з поточними фінансовими інвестиціями у Положенні про облікову політику мають бути враховані в першу чергу:

1. Первісна оцінка фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю. Собівартість фінансової інвестиції складається з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат,

безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції. Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії, то собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів. Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на інші активи, то її собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів. Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на інші активи, то її собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів.

2. Методи оцінки фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції на дату балансу оцінюються за наступними методами: за справедливою вартістю; за амортизованою собівартістю; за методом участі у капіталі [16].

Оцінювання фінансових інвестицій за справедливою вартістю, порядок якої встановлено пунктами 8 та 9 П(с)БО 12 "Фінансові інвестиції", полягає в тому, що фінансова інвестиція на дату балансу оцінюється за вартістю, що дорівнює сумі, за якою може бути здійснена реалізація фінансової інвестиції в результаті операції між обізнаними, заінтересованими та незалежними сторонами. Якщо справедливу вартість фінансової інвестиції достовірно визначити неможливо, вона відображається за собівартістю з урахуванням зменшення її корисності.

Оцінювання фінансових інвестицій на дату балансу за амортизованою собівартістю полягає в тому, що різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (дисконт або премія при придбанні) амортизується (зменшується) інвестором протягом періоду від дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка. Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням процента (прибутку від фінансових інвестицій), що підлягає отриманню, та відображається у складі інших фінансових доходів з одночасним збільшенням балансової вартості фінансової інвестиції [17, с. 196].

При формуванні облікової політики підприємства слід розподіляти поточні фінансові інвестиції на еквіваленти грошових коштів, тобто короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості, та інші поточні інвестиції. Чинними нормативними документами не встановлено критерії та порядок такого розподілу.

До інших поточних інвестицій слід відносити фінансові векселі, строк погашення яких більше трьох місяців з дати їх придбання, але утримуватись підприємством вони будуть не більше одного року. При цьому бажано врахувати в обліковій політиці не тільки строки, але й окремі характеристики векселів, наприклад, ступінь ризику невиконання зобов'язань за ними: акцептовані та авальовані банками векселі мають найменший відсоток ризику невиконання зобов'язань за ними, тоді як векселі, щодо яких створений резерв сумнівних боргів, не зважаючи на відповідність строку переведення їх до еквівалентів грошових коштів, не відповідають принципу обачності.

Визначити порядок переведення векселів зі складу поточних фінансових інвестицій до складу еквівалентів грошових коштів необхідно визначити на основі відповідності строкам їх переведення з урахуванням ступеня ризику невиконання зобов'язань за ними, що повинно бути зафіксовано в обліковій політиці підприємства. Такий підхід дозволить отримати достовірну, точну і повну інформацію про здійснювані операції з векселями.

При відображенні операцій врахування векселів у кредитних установах Л.І. Бійовська запропонувала в обліковій політиці підприємства виділяти для цієї мети окремі субрахунки: 507 "Враховані довгострокові векселі, передані в кредитні установи під кредит" і 607 "Враховані короткострокові векселі, передані в кредитні установи під кредит". Здійснено порівняльний аналіз методики відображення в обліку цієї операції і методики обліку врахування векселя з використанням запропонованих рахунків [2].

Щодо довгострокових фінансових інвестицій, то в обліковій політиці має бути передбачено:

1. *Первісна оцінка*: довгострокові фінансові інвестиції зараховуються на баланс за собівартістю. Витрати, що включаються до собівартості, визначені П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції".

2. *Методи оцінки фінансових інвестицій*. Відображення довгострокових фінансових інвестицій, які дають право власності, у балансі: обирається метод обліку в залежності від ступеня впливу підприємства-інвестора на підприємства, що інвестуються, з методів, перелічених у П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції".

3. Відображення вартості довгострокових фінансових інвестицій у боргові цінні папери в балансі.

4. *Методи амортизації знижки (премії) дисконту*. Існують два методи амортизації дисконту (премії): метод прямолінійного списання і метод ринкових відсотків.

5. *Порядок визначення амортизованої (дисконтованої) собівартості*.

Підприємство, яке здійснює операції пов'язані з фінансовими інвестиціями має юридично правильно сформулювати первинні документи з обліку інвестицій, заключати вигідні договори з придбання інвестицій, своєчасно і відповідно до облікової політики робити переоцінку до справедливої вартості, не втрачати контролю за інвестиціями, які обліковуються за методом участі в капіталі; своєчасно та достовірно відображати в звітності операції з придбанням, переоцінкою та погашення фінансових інвестицій.

Стосовно облікової політики в Росії, то цей підпункт є новим для облікової політики, тому що у 2003 році набула чинності ПБО 19/02 "Облік фінансових вкладень", відповідно юридичні особи за законодавством РФ повинні були внести певні зміни в свою облікову політику 2003 року. Фінансові вкладення приймаються до бухгалтерського обліку в сумі фактичних витрат на їх придбання. Цінні папери обліковуються на рахунку 58 "Фінансові вкладення" і на рахунку 55 "Спеціальні рахунки в банках" Відповідно до п.9 ст.280 ПК РФ у податковому обліку при реалізації або іншому вибутті цінних паперів платник податків самостійно згідно прийнятої з метою оподаткування облікову політику вибирає один з наступних методів списання на витрати вартості вибутих цінних паперів (ФІФО, ЛІФО, за вартістю одиниці).

Проаналізувавши основні положення облікових політик підприємств України можемо сказати, що організації обліку операцій з фінансовими інвестиціями приділено досить мало уваги, в Положеннях про облікову політику наводиться досить малий (а то і взагалі відсутній) перелік елементів стосовно обліку та відображення в бухгалтерському обліку фінансових інвестицій. Тому, вважаємо за потрібне розробити окремі підпункти в розділах Положення про облікову політику, які стосуватимуться саме фінансових інвестицій. Елементи облікової політики в частині операцій з фінансовими інвестиціями, які необхідно включити до складу Положення про облікову політику наведені в табл. 2.

Таблиця 2. Елементи облікової політики в частині операцій з фінансовими інвестиціями

Складові облікової політики	Елементи облікової політики
Організаційна складова	Встановлення відповідальних осіб за ведення бухгалтерського обліку операцій з фінансовими інвестиціями та визначення їх посадових прав і обов'язків
Методична складова	Первісна оцінка фінансових інвестицій, методи оцінки фінансових інвестицій, методи амортизації знижки (премії) дисконту, порядок визначення амортизованої (дисконтованої) собівартості
Технічна складова	Затвердження типових форм первинних документів, що використовуються для оформлення операцій з фінансовими інвестиціями; розробка форм звітності щодо внутрішнього контролю за фінансовими інвестиціями; порядок заповнення і строки подання внутрішньої звітності щодо операцій з фінансовими інвестиціями

Елементи облікової політики в частині операцій з фінансовими інвестиціями повинні містити ряд специфічних складових для їх ефективного відображення в системі бухгалтерського обліку та прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні власники не приділяють належної уваги формуванню облікової політики, що негативно впливає на обліковий процес та визначення фінансових результатів. Різноманітність варіантів ведення обліку інвестицій призводить до певних незручностей у регламентації цієї ділянки обліку в нормативних документах, виникають труднощі в освоєнні методології та організації обліку.

Щодо обліку фінансових інвестицій, то тут також існує низка проблем. В першу чергу це відсутність належно організованого обліку операцій з фінансовими інвестиціями на підприємстві, яке характеризується недосконалістю облікової політики на підприємстві. Тому, нами було запропоновано внести деякі зміни щодо змісту Положення про облікову політику в частині операцій з фінансовими інвестиціями. Проте і цих елементів не буде достатньо для належної організації обліку а підприємстві, тому вважаємо за потрібне подальше дослідження даної низки проблем в подальшому.

Список використаних літературних джерел:

1. Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Я.Д. Крупка; Терноп. акад. народ. госп-ва. – Т., 2002. – 32 с. – укр.
2. Бійовська Л.І. Облікова політика відображення операцій з векселями на підприємствах [Електронний ресурс]/ Л.І. Бійовська, Р.В. Дикан // Буковинська державна фінансова академія, 2010. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/61945.doc.htm
3. Коваль Н.І. Методика бухгалтерського обліку фінансових вкладень [Електронний ресурс]/Н.І. Коваль//Вісник Сумського національного аграрного університету Серія "Фінанси і кредит", 2010. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/FiK/2010_1/18Koval.pdf
4. Комлик М.О. Розвиток ринку фінансових інвестицій в Україні. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 8. – Черкаси:ЧДТУ, 2003.-292 с.

5. Макарова Н.Н. Современные концепции формирования учетной политики для целей бухгалтерского учета: монография / Н.Н. Макарова. – М: Финансы и статистика, 2009. – 152 с.
6. Облікова політика ВАТ “Металургійний комбінат” Азовсталь” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tables.finance.ua/ua/emitents/show/~/00191158/2005/4>
7. Облікова політика ВАТ “Крименерго” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investor.ua/company/about-KREN.html>
8. Облікова політика ПАТ “Вінницягаз” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vingaz.com/web/vingaz/vingaz.nsf/web_alldocs/DocHMDVT
9. Облікова політика ПАТ “СТАЛЬ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.luganskstal.com/emitents/reports/year/2011/14_bus_text
10. Облікова політика ПАТ Луганськдіпрошахт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lgh.com.ua/download/stock/opbtext.frx.pdf>
11. Облікова політика ПАТ “Лубнигаз” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lubnygaz.pat.ua/emitents/reports/year/2011/14_bus_text
12. Облікова політика ПАТ “Керамік” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/search?q=%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D1%9>
13. Облікова політика “Черкаський приладобудівний завод” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pribor.ck.ua/images/public/zvit2012/rik/zvit_2011.pdf
14. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”: наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції” : затв. наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
17. Хрущ Н.А. Методи оцінки фінансових інвестицій залежно від їх виду / Н.А. Хрущ, О.М. Семенюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т.1. – с. 196-199.

ЗДРЕНИК Василь Степанович – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій та інноваційного підприємництва, Тернопільського національного економічного університету.

РАФАЛЬСЬКА Наталія Олександрівна – магістрант Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2012 р.